

מי מפחד מיוזמת השלום הערבית?

פרופ' אלי פודה*

יוני 2016

המאמר פורסם בעיתון **מקור ראשון**, ב-26 ביוני 2016

העובדה ששדולת ארץ-ישראל ומועצת יש"ע, בתמיכת 22 חברי כנסת, טרחו לפרסם מודעה גדולה בעיתון הארץ (15 ביוני 2016), המצהירה על התנגדותם ליוזמת השלום הסעודית מלמדת כי הם מוטרדים. הם מוטרדים מכך שהיוזמה הערבית – בעקבות הצהרותיהם של נתניהו וליברמן – עלולה להפוך לאיום אמיתי מבחינתם, דהיינו, התקדמות בפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני.

התנגדות ליוזמת השלום הערבית (ולא הסעודית, ראה להלן) הינה לגיטימית, כמובן, מסיבות אידיאולוגיות. ואולם, היא אינה לגיטימית כאשר היא מוצגת לא נכון מבחינה עובדתית או שניתנת לה פרשנות שאינה מקובלת בשדה המחקר. העצומה מבוססת על שלוש טעויות או אי הבנות: ראשית, בלבול בין יוזמת השלום הסעודית ויוזמת השלום הערבית. מדובר בשני מסמכים שונים. מה שמכונה היוזמה הסעודית היה למעשה ריאיון שערך העיתונאי האמריקני תום פרידמן עם יורש העצר (דאז) הסעודי עבדאללה ב-17 בפברואר 2002. היוזמה הסעודית לא הייתה תכנית סדורה אלא כללה כמה רעיונות שהועלו על ידי עבדאללה ותמציתם הצעה לנסיגה ישראלית מלאה לקווי 1967, כולל ירושלים, בתמורה לנורמליזציה של היחסים בין ישראל ומדינות ערב. היוזמה הסעודית לא התייחסה כלל לנושא הפליטים. זו גם הסיבה מדוע פוליטיקאים ישראלים שונים (למשל אולמרט ולבני) העדיפו את היוזמה הסעודית על פני הערבית. כחודש וחצי מאוחר יותר, בוועידת הפסגה הערבית בבירות, התקבלה יוזמת השלום הערבית, המבוססת על היוזמה הסעודית, עם כמה תיקונים חשובים, כולל התייחסות מפורשת להקמת מדינה פלסטינית שבירתה מזרח ירושלים, דרישה לנסיגה מרמת הגולן ומחוות שבעא בגבול הלבנוני והתייחסות עמומה לבעיית הפליטים (ראה להלן).

הטעות השנייה נוגעת לאמירה כי היוזמה קוראת לגירוש אלפי יהודים מבתייהם. באפריל 2013 הכריזו חברי הקוורטט הערבי, לאחר שנפגשו עם סגן הנשיא בידן ומזכיר המדינה קרי, כי הם מאשרים שוב את יוזמת השלום הערבית, אשר יכולה לכלול חילופי שטחים מוסכמים. חילופי שטחים אלו, אשר כבר נידונו בשיחות אולמרט אבו-מאזן, מתייחסים לחילופי שטחים בסדר גודל שנע בין 1.9% (דרישת הפלסטינים) ל-5.9% (כדרישת ישראל). שטח זה אמור לכלול למעלה מ-70 אחוז מהמתנחלים בגדה. שלישיית, העצומה מדברת על "הכנסת פליטים ערבים לישראל". יש להניח כי כאשר ליברמן אמר ב-2009 כי היוזמה היא "מרשם להשמדת ישראל" הוא התכוון לכך שהיוזמה מאפשרת חזרת מיליוני פליטים לבתייהם. הסעיף ביוזמה מדבר על "פתרון צודק של בעיית הפליטים הפלסטינים, אשר יוסכם עליו בהתאם להחלטת העצרת הכללית של האו"ם מס' 194". ניסוח זה, שהיה פרי של התייעצויות רבות בצד הערבי, נועד במיוחד לענות גם על פחדיה של ישראל, כי הפתרון חייב להיות "מוסכם" על ידי שני הצדדים. יתרה מזו, בכל השיחות

* פרופ' אלי פודה מלמד בחוג ללימודי האסלאם ומזה"ת באוניברסיטה העברית בירושלים ומכהן כחבר ועד מנהל במכון מיתוים.

שנערכו בין ישראל והפלסטינים לא הסכימו נושאים ונותנים ישראליים על הכנסת פליטים פלסטינים מעבר ל-80 או 100 אלף בעשר שנים. זהו מספר זניח בהשוואה לאוכלוסיית ישראל היהודית.

ואולם, ההתעסקות בנוסח המדויק של היוזמה מסיט את תשומת הלב מהעיקר; והעיקר הוא שיוזמת השלום הערבית מבטאת את השינוי המשמעותי החשוב ביותר בעמדה הערבית כלפי ישראל מאז הקמתה. למעשה, היוזמה מבטאת הישג משמעותי – אם לא ההישג המשמעותי ביותר – של התנועה הציונית, אשר חתרה משחר הקמתה להסכם עם והכרה של הצד הערבי (ראה למשל הסכם פיצל-ויצמן מ-1919). ההכרה הערבית הנוכחית מבטאת הסכמה לגבולות 67, המהווים 78% מגבולותיה של פלשתינה המנדטורית. אם לוקחים בחשבון שתוכנית החלוקה הראשונה ב-1937 הציעה 80% מהשטח למדינה הערבית, הרי ההישג הציוני נהיר לכל.

למרבה הצער, ממשלות ישראל לדורותיהן לא הגיבו באופן פורמאלי לשינוי החשוב הזה. ישראל אינה צריכה ואינה יכולה לקבל את היוזמה כפי שהיא, אולם היוזמה יכולה וצריכה לשמש בסיס או כלי למשא ומתן עם הצד הערבי, וזאת כדי לסייע בפריצתו של המבוי הסתום עם הפלסטינים, ולשמש מטריית לגיטימציה לאבו מאזן, אשר נאבק בזירה הפלסטינית מול החמאס. ומעל לכל, דחייה או התעלמות מהיוזמה היא פשוט דיפלומטיה לא חכמה.

חותמי העצומה מדגישים כי קבלת היוזמה משמעה "לא שלום, לא צדק, לא ביטחון", כאשר הם מכריזים שהם "בעד שלום וקשרים כלכליים עם מדינות ערב". עם-זאת, הם לא מפרטים כיצד הם מקווים לעודד שלום וקשרים כלכליים, או להשיג שלום, צדק וביטחון כאשר הם ממשיכים לשלוט בעם אחר ומבלי שהם מוכנים להציע וויתורים כלשהם לצד השני. שנים רבות התעמולה הישראלית הדגישה את שלושת הלאווים הערביים של וועידת הפסגה בחרטום ב-1967 (לא שלום, לא הכרה, לא מו"מ). במצב הנוכחי נראה כי התהפכו היוצרות.

שלום עם הפלסטינים והמשך השליטה בשטחים הם שני הפכים של אותה מטבע; לא ניתן להחזיקה משני קצותיה. עדיף כי חותמי העצומה יודו כי המשך האחיזה בשטחים חשוב בעיניהם יותר מאשר שלום עם השכנים. ואולם, באותה שעה ממש אל להם לטמון את הראש בחול, להישיר מבט אל העתיד ולהציע לנו כיצד הם רואים את ישראל, כמדינה יהודית ודמוקרטית, כאשר תהליכי הדמוגרפיה יובילו לרוב ערבי בין הים התיכון לנהר הירדן.